

AEDES AUGUSTALIUM ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Ἡ *augustalitas*¹, θεσμός τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου, ἀπαντᾷ καὶ στὶς ρωμαϊκὲς ἀποικίες τῆς Ἑλλάδας. *Augustales* εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς στοὺς Φιλίππους, τὴν Κόρινθο καὶ τὴν Πάτρα². Χαμένη πατρinh ἐπιγραφὴ, ποὺ βρισκόταν κάποτε *in domo cuiusdam civis*³, εἶχε χαραχθεῖ ἔπειτα ἀπὸ ψήφισμα τῶν *decuriones* τῆς πόλης πρὸς τιμὴν οἰκογένειας τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς ἦταν *augustalis* καὶ ὀνομαζόταν πιθανῶς *Titus Su[lp]i[c]ius*. Ἄλλη τιμητικὴ ἐπιγραφὴ, ἐπίσης χαμένη, ἀπὸ τὸ Γηροκομεῖο τῆς Πάτρας ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων προσώπων καὶ τὸν *C. Aurelius Priscus* ὡς *Vivir*⁴. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι βέβαιον ἂν δηλώνει ἀπλῶς μέλος τοῦ *seviratus*, θεσμοῦ διαφόρου τῆς *augustalitas*, ἢ εἶναι βραχυγραφία τοῦ *sevir augustalis*⁵. Πιθανῶς ἔχομε καὶ τὸν *T(itus) Turpilius aug(ustalis)* σὲ ἄλλη χαμένη ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Πάτρα⁶, τῆς ὁποίας ἡ παράδοση τοῦ κειμένου θεωρεῖται πολὺ ἀλλοιωμένη.

1. Συστηματικὴ ἔρευνα τοῦ θεσμοῦ. Χρησιμοποιοῦνται οἱ βραχυγραφίες τοῦ DAI (βλ. *Archaeol. Bibliographie* 1986) βλ. τελευταῖα *R. Duthoy, ANRW II 16,2 (1978), 1259 κ.έ.* Τρεῖς ὀργανώσεις ἀσκούσαν τὸν θεσμὸ αὐτόν, οἱ *augustales*, οἱ *seviri augustales* καὶ οἱ *magistri augustales*. "Ὅτι πρόκειται γιὰ τρεῖς διαφορετικὲς ὀργανώσεις ποὺ λειτουργοῦσαν παράλληλα, εἶναι ἡ ἀποψη τῆς τελευταίας ἔρευνας, *Duthoy ὁ.π. 1289 κ.έ.* Ἀπαντοῦν συγγένως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου ἕως τὸν 3ο αἰ. Οἱ κοινὸι χαρακτῆρες τῶν τριῶν λειτουργημάτων ἦταν ἡ προέλευση τῶν μελῶν τους ἀπὸ τὴν τάξη τῶν πλούσιων ἀπελευθέρων, ὁ τιμητικὸς χαρακτῆρας τοῦ ἀξιώματος καὶ ἡ ἐνιαύσια θητεία. Οἱ *augustales* ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορά ἐπιγραφικῶς στὴν Ostia πρὶν ἀπὸ τὸ 11 μ.Χ. (*CIL XVI 5322*). Πῶς κάτω χρησιμοποιοῦμε μόνο τὸν ὄρο *augustalis* συμβατικὰ καὶ γιὰ τὶς τρεῖς κατηγορίες.

2. Βλ. *RE, II (2), 1896, 2349. Corinth 8, (2), ἀρ. 69, 77, 123, CIL, III 6099, 7268 P. Collart, Philippes, ville de Macédoine 1937, 268, 412. Βλ. καὶ R. Trummer, Denkmäler des Kaiserkultes in der römischen Provinz Achaia, 1980, σποραδικά. Στὰ ἐλληνικὰ σπανίως ἀπαντᾷ ὁ ὄρος αὐγουσταλῖος, ἐνῶ εἶναι πιθανὸ ὅτι χρησιμοποιοῦνται οἱ λέξεις *ιερεὺς* ἢ *ἀρχιερεὺς* ποὺ δὲν ἀποτελοῦν μετάφραση ἀκριβῆ ρωμαϊκοῦ ὄρου, (βλ. *H. J. Mason, Greek Terms of Roman Institutions, 1974, 28, 117*) π.χ. *ιερεὺς ἐν τοῖς αὐγουσταλῖοις* σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Τεγέας τοῦ 117 μ.Χ. (*IG V, 2,151*). Στὴ Μακεδονία ὁ ἀρχιερεὺς Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων καὶ γιὰ τὴν τοπικὴ αὐτοκρατορικὴ λατρεία ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης Σεβαστῶν ἢ ἱεροφάντης εἶχαν καθήκοντα προφανῶς ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα τῶν *augustales* (*D. Κανατσούλη, Μακεδονικὰ III 1953-55 44 κ.έ. πρβλ. καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Λακωνίας A. J. Spaw Rorth BSA 79 (1984) 277*). Δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ ὁμως ὅτι π.χ. *ιερεὺς ἐν τοῖς αὐγουσταλῖοις* ἀποδίδει μετάφραση τοῦ *flamen augustalis*, ἂν καὶ ἀπαντᾷ ἡ λέξη σεβαστοφάντης γιὰ τὸν ἴδιον αὐτόν ὄρο (*Mason ὁ.π. 83*).*

3. *CIL III 514, Σ. Θωμόπουλος, Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν 1950, 232 ἀρ. 10.*

4. *CIL III 503, Θωμόπουλος, ὁ.π. 233 ἀρ. 1.*

5. Οἱ *Seviri* δὲν προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους καὶ δὲν σχετίζονταν μὲ τὴν *augustalitas* καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία. Βλ. *RE ὁ.π. 2350 - 51, Duthoy, ὁ.π. 264.*

6. *CIL III 525, Θωμόπουλος, ὁ.π. 233 ἀρ. 16.*

Νέο επιγραφικό εύρημα άνασκαφής στην Πάτρα έρχεται να προσθέσει ένα ακόμη Ρωμαίο *augustalis*. 'Ιδιαίτερη σημασία αποκτά ή επιγραφή αυτή επειδή βρίσκειτο χαραγμένη σε βάθρο άγάλματος που άποκαλύφθηκε κατά χώρον μέσα σε κτήριο το όποιο για την άρχιτεκτονική του μορφή μπορεί να ταυτισθεί με *aedes augustalium*.

Η άνασκαφή έγινε κοντά στο Κάστρο, σε άπόσταση 70 μ. προς Ν. του τείχους, στη γωνία των οδών 'Ηλείας και Παπαδιαμαντοπούλου. Για μια ακόμη φορά άποδείχθηκε ότι ή περιοχή προς Ν. της άκρόπολης, με την ήρεμότερη έδαφική κλίση, είχε άλλεπάλληλα άνθηρα που έχουν διαπιστωθεί έως τουλάχιστον το 'Ωδείο. 'Εδώ χρησιμοποιεσαν συχνά οι τοίχοι που στήριζαν το υπερκείμενο άνθηρο (ύψους συνήθως 2-3 μ.), και ως τοίχοι των κτηρίων, όπως ο βόρειος του κτηρίου του όποιου μικρό μέρος άποκαλύφθηκε στον χώρο αυτόν. 'Αντιθέτως, προς Δ. και ΒΔ. του Κάστρου, ή κλίση είναι άπότομη και γι' αυτό ύπρηχαν, φαίνεται, εκεί μεγάλοι και ύψηλοι άναλημματικοί τοίχοι¹.

Οί συνθήκες της άνασκαφής στο μικρό οικόπεδο και το πεζοδρόμιο της όδου 'Ηλείας (σχέδ. 1) επέτρεψαν να έλθει στο φως μόνο ή βορειοανατολική γωνία ενός χώρου, του όποιου το μέγεθος μαρτυρεί το πάχος των τοίγων που είναι 1μ. Το μεγαλύτερο σωζόμενο ύψος τους είναι 3.55μ. και ο μόν βόρειος τοίχος άποκαλύφθηκε μέχρι μήκους 6 μ., ο δέ νότιος μέχρι 4.50 μ². Οί τοίχοι αυτοί είναι κτισμένοι με άνάμικτο σύστημα. Στο *opus quasi reticulatum* με το ιδιότυπο δίκτυο άπό λεπτές όπτοπλίνθους που περιβάλλουν άκανόνιστες πέτρες φυτεμένες σε σκληρό κονίαμα, παρεμβάλλεται ζώνη τριών σειρών όπτοπλίνθων κατά το *opus testaceum* (σχέδ. 2 πίν. 1, 2).

Στον βόρειο τοίχο, που είναι και άναλημματικός, και σε άπόσταση 5.90μ. από τη ΒΑ. γωνία έξέχει τετράγωνος πεσσός, κτιστός με όπτοπλινθοδομή κατά το *opus testaceum*, πλευράς 1.80 μ. Σώζεται μέχρι ύψους 2.30 μ. και έχει υπόλοιπα προετοιμασίας για όρθομαρμάρωση. 'Ακέραιο διατηρείται το μαρμάρινο κυματοφόρο πλαίσιο κάτω, που πατεϊ σε χαμηλή μαρμαροντυμένη βάση (ύψ. 0.14 μ.) (πίν. 3, σχέδ. 3).

Στην εύρεία όρθογώνια κόγχη που σχηματίζεται μεταξύ του πεσσού και του ανατολικού τοίχου έχει κτισθεί σε έπαφή με τον τοίχο, και χωρίς να διακόπτει την όρθομαρμάρωσή του, πέτρινο όρθογώνιο βάθρο έλλιπές πάνω, διαστάσεων 2.05 × 1.80 μ. (έξέχει όσο και ο πεσσός) και σωζ. ύψους 1.07 μ. (πίν. 4). 'Η μαρμάρινη επένδυσή του σώζεται μόνο δεξιά και στην πρόσθια ενεπίγραφη όψη που άποτελείται άπό δύο σπασμένες επάνω, λευκές μαρμάρινες πλάκες

1. I.Α. Παπαποστόλου, ΑΑΑ IV (1971), 312.

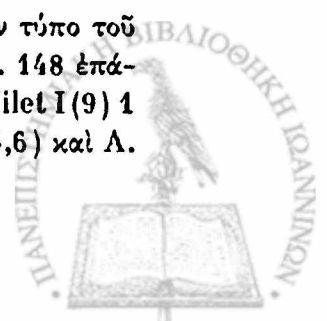
2. Μεταγενέστερη άνασκαφή στο σχεδόν άπέναντι οικόπεδο της όδου 'Ηλείας έφερε στο φως λείψανα οικόδομήματος, αλλά δέν υπάρχουν για την ώρα στοιχεία που να δείχνουν ότι το οικόδομημα αυτό σχετίζεται με την *aedes augustalium*.

(πάχ. 0.055 μ., σωζ. ύψ. 0.50 μ.). Κυματοφόρα απόληξη που πατεῖ ἀπ' εὐθείας στὸ δάπεδο περιβάλλει τὸ βάθρο (σχεδ. 3). Τὸ δάπεδο τοῦ χώρου εἶναι στρωμένο μὲ μαρμάρινες ἐπιμήκεις, ἀλλὰ ἀνισομεγέθεις πλάκες καὶ κοσμεῖται κατὰ διαστήματα μὲ μαρμαρόθετα ἐμβλήματα. Σώζεται ἀπὸ ἓνα μπροστὰ στὸ βάθρο καὶ τὸν πεσσό: διπλὸ τετράγωνο (πλ. 0.90 × 0.90 μ.) πλαίσιο ἀπὸ βαθύχρωμο καὶ ἀνοιχτόχρωμο γκριζο μάρμαρο περιβάλλει κύκλο ἀπὸ κοκκινωπὸ λίθο σὲ ἄσπρο βάθος. Στὶς γωνίες τοῦ τετραγώνου ἐγγράφεται ἀκτῖνα ἀπὸ ἀνοιχτὸ γκριζο μάρμαρο.

Ἀπὸ τὴν ὀρθομαρμάρωση τῶν τοίχων σώζονται μέρη, στὴ γωνία μάλιστα μέχρι ὕψους 2.23 μ. (πίν.1). Ἡ ζώνη τοῦ τοιχοβάτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀρθογώνιες πλάκες (μῆκ. 1.40, ὕψ. 0.74μ.) ποὺ χωρίζονται μὲ κατακόρυφους στενοὺς (0.085 μ.) πήχεις καὶ ἐπιστέφονται ἀπὸ κυματοφόρα κορωνίδα. Ἀκολουθεῖ χαμηλὴ ζώνη (ὕψ. 0.30 μ.) μὲ ἐπιμήκεις πλάκες (μῆκ. 1.20-1.40 μ.) καὶ λεπτὸ κυρτὸ κανόνα (ὕψ. 0.02μ.). Ἡ ἀνώτερη σωζόμενη ζώνη σχηματίζει σειρά πινάκων: διπλὰ στενὰ πλαίσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἐσωτερικὸ κεῖται βαθύτερα, περιβάλλουν ὀρθογώνιες ἐπιμήκεις πλάκες ποὺ ἐξέχουν ὅσο καὶ τὸ ἐξωτερικὸ πλαίσιο (0.080 × 0.21 μ.). Κατακόρυφες πλάκες (πλάτ. 0.12 μ.) μεταξύ λεπτῶν ἐξεχόντων κυρτῶν πήξεων χωρίζουν τοὺς πίνακες. Στὴ ρυθμικὴ διαβάθμιση τῆς ἔξαρσης τῶν πλακῶν τῆς ὀρθομαρμάρωσης ἀντιστοιχεῖ ἐναλλαγὴ τῶν χρωμάτων. Ἐνῶ οἱ δύο κατώτερες ζῶνες εἶναι ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο, στὴν ἀνώτερη ἐναλλάσσεται τὸ πρασινωπὸ τῶν μεσαίων πλακῶν μὲ τὸ γκριζοπράσινο τῶν πλαισίων τους καὶ τὸ ἐρυθρωπὸ τῶν μεταξύ τῶν πινάκων κατακορύφων στοιχείων ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ ἄσπρους κανόνες. Ἄγνωστο εἶναι πῶς συνεχιζόταν ἕως ἐπάνω τὸ τρίτο μέρος τῆς ἐπένδυσης τῶν τοίχων. Ἐπειδὴ ὅμως βρέθηκαν στὴν ἐπίχωση, μαζί μὲ τὸ πλῆθος τῶν θραυσμάτων τῶν πλακῶν, καὶ θραύσματα κονιαμάτων, φαίνεται ὅτι ὁ τοῖχος πάνω ἀπὸ τὴν ὀρθομαρμάρωση εἶχε ἐπιχρισθεῖ μὲ ἐρυθρὸ κονίαμα (μίμηση δόμων;). Μεταξὺ τῶν θραυσμάτων αὐτῶν βρέθηκαν καὶ τρία κορινθιακὰ ἐπίκρανα ἀπὸ γκριζοπράσινο σχιστόλιθο (ἀρ. εὐρ. 2245α-γ) (πίν. 5-6). Εἶναι σπασμένα γύρω, ἀλλὰ σὲ ὀρισμένα σημεῖα σώζουν ἀρχικὰ πέρατα (ὕψ. 0.24-0.22 μ. περίπου καὶ πλ. κάτω 0.15 μ. περίπου). Ἐπειδὴ τὸ πλάτος τῶν κάθετων χωριστικῶν ἐρυθρωπῶν πλακῶν μαζί μὲ τὰ ἐξέχοντα πλαίσιά τους εἶναι ἴσο περίπου μὲ τὸ κατώτερο πλάτος τῶν ἐπικράνων, μπορούμε νὰ ὑποθέσωμε ὅτι αὐτὰ ἐπέστεφαν τὰ κατακόρυφα στοιχεῖα τῆς ὀρθομαρμάρωσης, ποὺ ἀποκτοῦσαν ἔτσι τὸν τύπο παραστάδων.

1. Τὰ ἐπίκρανα αὐτὰ εἶναι ἔργα χειρωνακτικὰ μὲ ἐκδηλο «ἀρχαϊσμὸ» στὸν τύπο τοῦ κοσμήματος: Πρβλ. πρῶχειρα P. Gusman, *L'art decoratif de Rome*, 1910, πίν. 148 ἐπάνω. Ἐπίκρανα ἀπὸ σύνολα ὀρθομαρμάρωσης τοίχων τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς, βλ. Milet I (9) 1 128, A Minto, *MonAnt Lincei* 27 (1921), πίν. 5 (βλ. καὶ πῶ κάτω σ. 264, σημ. 5,6) καὶ A. Mau *RM XI* (1896), 271.

Ἡ ὀρθομαρμάρωση αὐτὴ συγγενεῖ μετὰ τοὺς τύπους τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διακόσμησης ποὺ γνωρίζομε ἀπὸ τὶς ζωγραφικὲς ἢ μετὰ γυψοκονίαμα πομπηϊανῶν μιμήσεις τοῦ α' ἀλλὰ καὶ τοῦ β' συστήματος¹. Εἶναι ἐπομένως ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἡ αὐθεντικὴ παρουσία ἐνὸς παραδείγματος *incrustatio*, τὴν ὁποία μιμεῖται ἤδη ἀπὸ παλιότερα ἢ ζωγραφικὴ (πρβλ. π.χ. τὴν οἰκίαν τῶν γρυπῶν στὸν Παλατίνου)². Ἡ χρονολόγησις ὡστόσο μέσα στὰ πλαίσια τοῦ β' πομπηϊανοῦ συστήματος, 80 π.Χ. - 14 μ.Χ., δὲν εἶναι ἀναγκαία, γιατί ὁ τύπος αὐτὸς τῆς ὀρθομαρμάρωσης, ἀσφαλῶς παλιότερος τῶν ζωγραφικῶν μιμήσεων, συνεχίζεται παράλληλα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ζωγραφικῶν ρυθμῶν, πράγμα ἄλλωστε ποὺ παρατηρεῖται καὶ στὶς ζωγραφικὲς τοῦ μιμήσεις: Ἀρχιτεκτονικὲς ζωγραφικὲς διακοσμήσεις τέτοιου τύπου ἢ καὶ ἀπλούστερες συναντῶνται καὶ ἀργότερα, ἕως τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. γιατί ἀνήκουν στὰ στοιχεῖα τῆς τυπολογικῆς παράδοσις ποὺ διατηρεῖται ἀκόμη καὶ πέρα ἀπὸ τὴν πρωτοπορειτικὴν ἐξέλιξιν τῶν συστημάτων τῆς ζωγραφικῆς, ὡς εἰδικὴ δευτερεύουσα κατηγορία³. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. χρονολογεῖται ἀνάλογη ὀρθομαρμάρωση στὴν βασιλικὴ τῆς Κορίνθου⁴, στὴ Μίλητον⁵ καὶ στὸ Massaciuccoli⁶, ἐνῶ στὰ ἴδια χρόνια μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ καὶ τὸ κυμάτιο τῆς ἐνεπίγραφος βάσις καὶ τοῦ πεσσοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς κορωνίδας τοῦ τοιχοβάτη (σχεδ. 3)⁷. Στὰ χρόνια αὐτὰ ταιριάζει ὁ κατασκευαστικὸς τρόπος τῶν τοίχων, ποὺ εἶναι μὲν ἰδιότυπος, ἀλλὰ ἐντάσσεται σὲ γνωστὸ γενικὸ σχῆμα, ἀπὸ τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ ὁποίου συναντᾶμε σὲ *villa* τοῦ Τιβερίου στὸ Carpi. Συστηματικότερη γίνεται ἡ χρῆσις τοῦ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Νέρωνος καὶ συνεχίζεται ἕως καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων⁸. Ἐνδειξὴ γιὰ τὴν ἴδια χρονολόγησις ἀποτελεῖ καὶ ἡ χρῆσις τοῦ *cognomen* στὴν ἐπιγραφή, ποὺ γίνεται σταθερότερο καὶ συχνότερο μετὰ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων μέσα στὸν 1ο αἰ. μ.Χ.⁹

Παρ' ὅλο ποὺ δὲν βρέθησαν στὴν ἀνασκαφὴ κεραμίδι στέγης, δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ὁ χῶρος μετὰ τὸ ἐνεπίγραφο βᾶθρο ἦταν ὑπαίθριος.

1. A. Laidlaw, *Neue Forschungen in Pompei*, 1971, 39 κ.έ., εἰκ. 49, 44, V.M. Strocka *Neue Forschungen in Pompei*, 103 εἰκ. 78, 77, Π. Ἀσημακοπούλου - Ἀτζακά, Ἡ τεχνικὴ τοῦ *Opus Sectile* στὴν ἐντοίχια διακόσμηση, 1980, 46.

2. G. E. Rizzo, *Monumenti di Pittura III*, 1937, πίν. A-C.

3. Strocka ὅ.π. 103-104, εἰκ. 75, 76, 84, 89, 91.

4. *Corinth I*, 211.

5. *Milet I*(9), 140.

6. A. Minto, *MonAnt Lincei*, 27(1921), 438.

7. Πρβλ. *Corinth I*(2), 184-185, εἰκ. 123, H. Thompson, *Hesperia* 19(1950), 65, εἰκ. 11. Βλ. σχετικῶς S. Miller, *Hesperia* 41(1972), 66, I. Δεκουλάκου, Στήλη εἰς μνήμην Νικολ. Κοντολέοντος, 1980, 569.

8. G. Lugli, *La tecnica edilizia romana*, 1957, 491-2, 514 κέ.

9. R. Cagnat, *Cours d' Epigraphie latine*, 1898, 53, 483.

Τὸ κτήριο καταστράφηκε τὸν 3ο αἰ. μ.Χ. Μέσα στὸ κατώτερο στρώμα τῆς καταστροφῆς, πού βρέθηκε ἐπάνω στὸ δάπεδο καὶ περιεῖχε ἀπανθρακωμένο ξύλο, ὑπῆρχαν ὄστρακα πού μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν ἀπὸ τὸν 1ο ἕως τὸν 3ο αἰ.μ.Χ.¹ Πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὴν ἐκτεταμένη καταστροφή τῶν Ἐρούλων γύρω στὸ 267 μ.Χ., πού ἔχει διαπιστωθεῖ ἐπανειλημμένως στὶς ἀνασκαφές τῶν Πατρῶν. Τὰ χρόνια αὐτὰ εἶχε ἤδη πάψει νὰ λειτουργεῖ καὶ ὁ θεσμός τῶν *augustales*.

Ἡ ἐπιγραφή τοῦ βάρου (πίν. 4) εἶναι μονόστιχη, χαραγμένη στὸ κατώτερο μέρος τῆς πρόσθιας πλευρᾶς:

T VARIUS SECUNDUS AUGUSTAL. OB HONOREM
S P
T(ITUS) VARIUS SECUNDUS AUGUSTAL(IS)
OB HONOREM S(UA) P(ECUNIA)

Τὸ Ο πού δὲν εἶναι τέλειος κύκλος, ἀλλὰ ἤδη ἐλαφρῶς ὠοειδές, καὶ οἱ ἀκρέμονες στὴν ὀριζόντια γραμμὴ τοῦ T δείχνουν προχωρημένα χρόνια καὶ συμφωνοῦν μὲ τὶς ἄλλες ἐνδείξεις. Φαίνεται ὅτι καὶ τὸ βᾶθρο ἰδρύθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν οἰκοδόμησι τοῦ κτηρίου.

Τὸ ὄνομα T. Varius Secundus ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορά στὴν Πάτρα. Σπαράγματα ὅμως ἐπιγραφῶν σώζουν δύο φορές τὴν ἀρχικὴ συλλαβὴ Va, μιὰ φορά μαζί μὲ τὴν ἀρχὴ ὀνόματος Sec. Ἀλλὰ μποροῦν ὅμως νὰ συμπληρωθοῦν καὶ ἄλλοιῶς.

α) Va....

Sec...

β) Va...

V. Aequ...

Ἡ βραχυγραφία *augustal* εἶναι σπανιότερη τῶν *aug* ἢ *august*. Ἐκτὸς τοῦ τύπου *augustalis ob honorem*¹, ἀπαντᾷ ἄλλοῦ καὶ ὁ τύπος *ob honorem augustalitat*². Λεῖπει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ τὸ ρῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθήματος, ἀλλὰ τὸ νόημα εἶναι σαφές.

Ὁ Titus Varius Secundus, *augustalis*, ἐκπληρώνοντας τὴν καθιερωμένη ὑποχρέωσή του ἐδαπάνησε γιὰ τὴν ἀμίδρυση τοῦ ἀγάλματος πού ἀσφαλῶς ἔστεκε στὸ βᾶθρο, ἔναντι τῆς τιμητικῆς ἐκ μέρους τῆς πολιτείας ἀπονομῆς τοῦ ἀξιώματος τῆς *augustalitas*.

1. CIL II 3336.

2. CIL IX 2440, στ. 36, CIL V 6777. H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae* I-III, 1892-1916, 5583, πρβλ. καὶ τὸ *ob honorem seviratus*, Dessau, ὁ.π., 3395, 8911. Σπανιότερο τὸ *ob augustalitem*, CIL III 3575.

Μέσα στην επίχωση τῆς καταστροφῆς τοῦ κτηρίου βρέθηκαν περισσότερα θραύσματα μαρμάρινων ἀγαλμάτων πού προέρχονται κυρίως ἀπὸ χέρια: ἓνα (ἀρ. 2136) σώζει τρία δάχτυλα κλειστά, μεγαλύτερα τοῦ φυσικοῦ. Ἄλλα δύο εἶναι φυσικοῦ μεγέθους: ἀρ. 2238 τμήμα παλάμης μὲ μέρος τοῦ ἀντίχειρα καὶ τοῦ δείκτη καὶ ἀρ. 2221, τμήμα δεξιῦ βραχίονα μὲ παλάμη καὶ ἀρχὴ τῶν δαχτύλων τῶν ὁποίων τὰ ἄκρα ἦταν ἐνθετα. Ἐνα θραῦσμα (ἀρ. 2234) προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄκρο δεξιὸ πόδι καὶ σώζει ὀλόκληρο τὸ τρίτο δάχτυλο. Τὸ μάρμαρο καὶ οἱ ἀναλογίες τὸ προσεγγίζουν στὸ προηγούμενο θραῦσμα τοῦ βραχίονα.

Τὰ λείψανα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ δύο ἢ τρία ἀγάλματα πού θὰ ἦταν στημένα στὸ κτήριο. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ ὑπερφυσικὸ μπορεῖ νὰ ἀνῆκε στὸ ἐνεπίγραφο βᾶθρο καὶ νὰ παρίστανε αὐτοκράτορα ἢ θεό. Τέτοια ἀγάλματα ὑπῆρχαν στὸ aedes augustalium τοῦ Misenum (βλ. πκ.). Ἄλλὰ καὶ χάλκινο μπορεῖ νὰ ἦταν τὸ ἄγαλμα τοῦ βᾶθρου, ἀφοῦ μεταξύ τῶν εὐρημάτων τοῦ χώρου ὑπάρχει χάλκινη φιάλη (διαμ. 0.22, ὕψ. 0.03-0.04 μ.) μὲ ὀριζόντιο ἐξέχον χεῖλος, καὶ ἔλασμα (ἀρ. 3078) ἀπὸ κοντὸ χιτῶνα μὲ κροσσωτὲς πτυγές.

Ὅχι μόνο τὸ σαφὲς περιεχόμενο τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βᾶθρου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή τοῦ κτηρίου ταιριάζει μὲ aedes augustalium: ἔχει ὁμοιότητες καὶ ἀντιστοιχίες μὲ τὰ κτήρια στὸ Misenum, τὴν Ostia καὶ τὴν Sarmizegetusa τῆς Δακίας, τὰ ὁποῖα σύμφωνα μὲ ἐπιγραφικὲς κυρίως μαρτυρίες θεωρήθηκαν οἴκοι τῶν augustales¹.

Πρόκειται περισσότερο γιὰ κτηριακὰ συμπλέγματα στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ αἴθουσα μὲ ὀρθογώνιες κόγχες σὰν αὐτὴ πού σχηματίζεται στὸ κτήριο τῶν Πατρῶν. Στὸ Misenum τὸ συγκρότημα ἀνήκει στὸ β' μισὸ τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. Τὸ κτήριο II, μὲ πρόστυλο πρόναο, ἔχει στὸν τοῖχο τοῦ βᾶθρου ἀψίδα μὲ πόδιο πού τὴν πλευρίζουν δύο ὀρθογώνιες κόγχες στὶς ὁποῖες βρέθηκαν ἀγάλματα τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου. Στὸν ἴδιο χῶρο ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα ἐνεπίγραφα βᾶθρα ἀγαλμάτων μὲ τιμητικὲς καὶ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές ἀπὸ τοὺς augustales οἱ ὁποῖοι εἶχαν δαπανήσει γιὰ τὴν ἀνίδρυσή τους. Σὲ ὑψηλότερο ἐπίπεδο τοῦ κτηριακοῦ συμπλέγματος (κτήριο I) βρέθηκε καὶ χάλκινος ἀνδριάς τοῦ Nerva σὲ ἐνεπίγραφο βᾶθρο, καθὼς καὶ ἡ ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφή συλλόγου τῶν augustales τοῦ Misenum στὴ βάση ἀγάλματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

1. Βλ. συγκεντρωμένες πληροφορίες Duthoy ὁ.π. 1259 καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν ἀνασκαφὴ στὸ Misenum, A. De Franciscis, Atti del X convegno di studi sulla Magna Grecia 1971, 431-452, A. Gallina FA 23 (1972), ἀρ. 5049. Γιὰ τὸ κτήριο τῆς Ostia, R. Meiggs, Roman Ostia, 1960, 219. G. Calza, NSc 20 (1923), 185-7. Τῆς Sarmizegetusa, D. Daicoviciu, Dacia III-IV (1927-32), 516 κέ., 522 κέ.

Ἐάν καὶ ἀμφισβητήθηκε¹ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀπορριφθεῖ ἡ ταύτιση μὲ aedes augustalium τοῦ κτηρίου τῆς Ostia πού βλέπει στὸν Decumanus maximus, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Basilica καὶ κοντὰ στὸ Forum (σχέδ. 4). Εἶναι τετράγωνη αἶθουσα πλευρᾶς 11,70 μ. μὲ ἐξάστυλο πρόδομο. Στούς πλάγιους τοίχους προεξέχοντες πεσσοὶ δημιουργοῦν ἀνά τρεῖς ὀρθογώνιες κόγχες, ἐνῶ στὸν τοῖχο τοῦ βάθους ὑπάρχει κτιστὸ ἐπιμήκης πόδιο. Στὸν δεξιὸ τοῖχο καὶ πρὸ τῶν πεσσῶν ὑπῆρχαν κτιστὲς βάσεις γιὰ αὐτοκρατορικὰ ἀγάλματα. Στὸν πρόναο βρέθηκαν κατάλογοι τῶν augustales. Τὸ κτήριο χρονολογήθηκε στὰ μέσα τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.

Στὴν πρωτεύουσα τῆς Δακίας, ὅπου ἀπὸ τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. ὑπῆρχε ordo augustalium τὸ κτήριο τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. (σχέδ. 5), τὸ ὁποῖο ἐπιγραφῆ² ταυτίζει ἀσφαλῶς μὲ aedes augustalium περιεῖχε αὐλὴ πλευρᾶς 50,42 μ. μὲ κτιστὸ πόδιο γιὰ ἄγαλμα ἢ βωμὸ στὴ μέση. πιθανῶς τὴ γνωστὴ ἐπιγραφικῶς ἀγα Augusti³. Ἐδῶ ἀνήκει ἴσως ἡ τιμητικὴ γιὰ τὸν αὐτοκράτορα ἐπιγραφὴ τοῦ ordo augustalium⁴. Ὁ χαμηλὸς τοῖχος (0.50 μ.) τοῦ βάθους τῆς αὐλῆς εἶχε προεξέχοντες πεσσούς, ὥστε νὰ σχηματίζονται ὀρθογώνιες κόγχες, ὅπως στὸ κτήριο τῆς Ostia, ἀπὸ τίς ὁποῖες τρεῖς περιεῖχαν βάθρα ἀγαλμάτων. Τὰ δύο μακρόστενα πλάγια δωμάτια θυμίζουν τοὺς ἀστέγαστους ἐπιμήκεις πλευρικοὺς χώρους τῆς αἶθουσας τῆς Ostia. Σὲ δευτέρη αὐλὴ ἔβλεπε τὸ κύριο οἰκοδόμημα πού εἶχε μνημειώδη μὲ τοξοστοιχίες πρόσοψη, μπροστὰ στὴν ὁποία ἔστεκαν βάθρα ἀγαλμάτων καὶ βωμοί. Ὅπως καὶ στὸ Misenum, φαίνεται ὅτι καὶ ἐδῶ μέρος τοῦ κτηρίου χρησίμευε γιὰ πράξεις τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας καὶ ἄλλο ὡς ἐνδιώκτημα τῶν augustales.

Στὸ Misenum τὸ κτηριακὸ συγκρότημα πού περιεῖχε τὴν aedes augustalium περιλαμβάνει, φαίνεται, καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Αὐγούστου, ἀφοῦ στὴν ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ συλλόγου τῶν augustales τῆς πόλης αὐτῆς ἀναφέρεται *in templo Augusti quod est augustalium*⁵.

Ὅτι καὶ στὴν Πάτρα μπορεῖ σὲ ἓνα ἐνιαῖο κτηριακὸ συγκρότημα μὲ τὴν aedes augustalium νὰ ὑπῆρχε καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Αὐγούστου εἶναι εὐλόγο νὰ ὑποθέσωμε. Τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ ἐνισχύουν οἱ ἐξῆς παρατηρήσεις: Μιὰ πατρinh ἐπι-

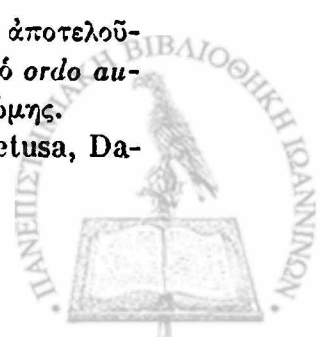
1. Ὁ Calza δ.π. 187 πιστεύει ὅτι τὸ κτήριο ἦταν ἡ Curia τῆς Ostia. Βλ. καὶ Meiggs δ.π. 219-221.

2. CIL 6270.

3. Daicoviciu, δ.π. 517, εἰκ. 1, 525 κέ.

4. Daicoviciu δ.π. 544 ἀρ. 3. Μετὰ τὴν ἐτήσια θητεία τοὺς οἱ augustales ἀποτελοῦσαν ἐνώσεις (*corporata, collegia*). Ἔτσι σχηματιζόταν ὀλόκληρη κοινωνικὴ τάξη, ὁ *ordo augustalium*, μεταξὺ τῶν *decuriones* καὶ τῆς *plebs*, ἀνάλογη τῶν *equester* τῆς Ρώμης.

5. De Franciscis δ.π. 432. Τὸ ἴδιο ὑπετέθη καὶ γιὰ τὸ κτήριο τῆς Sarmizegetusa, Daicoviciu δ.π. 520.

γραφή, τῆς ὁποίας τὸ κείμενο διέσωσε ὁ Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης¹, μὲ τὴ πληροφορία ὅτι βρισκόταν *in moenibus*, τιμητικὴ γιὰ τὴν Aequana Musa, κόρη τοῦ Sextus Aequanus, πού ἔστησε ὁ ἴδιος ὁ πατέρας της, μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ Aequana Musa ἦταν ταυτοχρόνως ἰέρεια τῆς Diana Augusta Laphria καὶ τοῦ Αὐγούστου καὶ εἶχε τιμηθεῖ ἔπειτα ἀπὸ *decretum decurionum* μὲ εἰκόνα (*imago*) καὶ δύο ἀγάλματα². Ἐπομένως τὸ ἴδιο πρόσωπο ἀσκοῦσε στὴν Πάτρα τὰ καθήκοντα τῆς ἰέρειας τῆς Λαφρίας καὶ τοῦ Αὐγούστου καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπῆρχε σχέση ἀνάμεσα στὶς δύο λατρεῖες. Ἐτσι πιθανῶς καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Αὐγούστου δὲν θὰ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Λαφρίας. Ἀλλὰ ὅπως γνωρίζουμε τὸ ἱερὸ αὐτὸ βρισκόταν στὴν Ἀκρόπολη τῶν Πατρῶν³. Τὸ γεγονός ὅτι μέσα στὸν περίβολό του ὑπῆρχε καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Παναχαΐδος μαρτυρεῖ τὴν ἔκταση πού πῆρε τὸν 1ο αἰ. μ.Χ. τὸ σημαντικὸ τέμενος τῆς Λαφρίας⁴. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ μπορούσε νὰ συμπεριλάβει καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Αὐγούστου.

Στὴν ἀκρόπολη τῶν Πατρῶν βρίσκεται καὶ ἡ *aedes augustalium* πού περιγράψαμε, καὶ μάλιστα σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀνδῆρα τῆς περιοχῆς, ἴσως ἓνα ἢ δύο ἀνδῆρα χαμηλότερα ἀπὸ τὸ ἀνώτερο ἐπίπεδο τῆς ἀκρόπολης. (Ἐδῶ πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἡ ἀρχαία ἀκρόπολη δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν χῶρο πού περικλείει σήμερα τὸ νεώτερο κάστρο).

Ἐνδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς σχέσης τῆς *aedes augustalium* μὲ τὸ ἱερὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Λαφρίας εἶναι καὶ ἓνα ἀπότμημα ἐνεπίγραφης πλάκας πού βρέθηκε στὴν ἴδια αὐτὴ ἀνασκαφή, ἀποτελούμενο ἀπὸ τρία θραύσματα (πίν. 7). Δεξιὰ σώζεται τὸ ἀρχικὸ πέρασ (0.367×0.239 μ.).

Ἡ ἐπιγραφή,

....ANAE SE

....ERIAE

εἶναι δυνατὸν νὰ συμπληρωθεῖ μὲ τὸ ὄνομα τῆς Aequana Sexti filiae, τῆς ἰέρειας τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς Λαφρίας, ἀνάλογα μὲ τὴ χαμένη ἐπιγραφή πού ἀναφέραμε πρὶν πάνω.

1. CIL III 510.

2. Ἡ Ἀρτεμις Λαφρία εἶχε ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Diana καὶ εἶχε δεχθεῖ τὴν ἐπωνυμία Augusta. Βλ. σχετικὰ L. Robert Rev. Phil. LX (1934), 267-268 καὶ Etienne Robert, Le culte impérial dans la Peninsule Ibérique d'Auguste à Dioclétien, 1958, 341 κέ. Τὸ ἴδιο προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν πατρinh ἐπιγραφή τῆς Procula Paconia πού εἶχε τιμηθεῖ *ornamentis) (sace) rdotal(ibus) Dianae (L)aphriae* (CIL III 499), J. Herbillon Les cultes de Patras, 1924, 62 ἀρ. 4. Πρβ. καὶ Augusta Venus σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Δύμη (Κ. Ἀχαΐα), CIL III 7254 (M. Πατρῶν ἀρ. 1042).

3. Πausanias VII 18, 8.

4. Πausanias VII 20, 2. Βλ. καὶ M. Nilsson, Griechische Feste von religiöser Bedeutung, 1906, 218 κέ. Γιὰ τὴν προέλευση τῆς λατρείας ἀπὸ τὴν Καλυδῶνα, τὴ ρωμαϊκὴ τῆς μεταφύτευση στὴν Πάτρα καὶ τὴν ἐξέχουσα θέση πού πῆρε μετὰ ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς ἀποικίας βλ. Herbillon ὁ.π. 160 κέ.

Ἔτσι ἡ θέση τῆς aedes augustalium στην ἀκρόπολη τῶν Πατρῶν, ἡ εὐλογοῦσα ὑπόθεση ὅτι τὸ ἱερὸ τοῦ Αὐγούστου πρέπει νὰ σχετισθεῖ τοπογραφικῶς με αὐτὴ καὶ ἡ σύνδεση τῆς λατρείας τῆς Λαφρίας με τὴν αὐτοκρατορικὴ μᾶς ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἱερὸ τῆς Λαφρίας πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ ὄχι μακριά, πρὸς Β. τοῦ χώρου αὐτοῦ.

Ἡ ἄποψη ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Λαφρίας γίνονταν καὶ οἱ γνωστοὶ ἀπὸ νομίσματα καὶ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες ἀγῶνες¹, μπορεῖ νὰ συνδυασθεῖ με τὸ γεγονός ὅτι ἀνάμεσα στὰ ἔργα τῶν augustales ἦταν ἡ ἐπιχορήγηση καὶ ἡ ὀργάνωση ἀγῶνων (βλ. πιὸ κάτω) καὶ νὰ ὀδηγήσει στὴν ὑπόθεση ὅτι συνέπιπταν ὀρισμένες λατρευτικὲς καὶ ἑορταστικὲς πράξεις τῶν Λαφριῶν καὶ τῶν ἑορτῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν μεταγενεστέρων αὐτοκρατόρων².

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο

Βασικὸ πρόβλημα, πού, νομίζω, δὲν ἔχει βρεῖ ἀκόμη ὀριστικὴ λύση, εἶναι ἂν ὁ λόγος τῆς δημιουργίας τοῦ θεσμοῦ τῆς augustalitas ἦταν ἡ ἐξυπηρέτηση θρησκευτικῶν-διοικητικῶν ἀναγκῶν, καὶ συγκεκριμένως ἡ ἐξέυρεση ὑπαλλήλων ἐπιφορτισμένων με τὴν φροντίδα τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας, ἢ πρόκειται γιὰ θεσμὸ πού ἀπέβλεπε κατεξοχὴν σὲ οἰκονομικοὺς σκοποὺς καὶ ἦταν ἀποτέλεσμα συγκεκριμένης κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Ἡ τιμητικὴ αὐτὴ ιδιότητα πού ἀπονεμόταν με *decretum decurionum* σὲ πλούσιους ἀπελεύθερους, ἦταν ἐξαρχῆς συνυφασμένη με οἰκονομικὲς ὑποχρεώσεις. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές, προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ ἀξιώματος ἦταν ἡ καταβολὴ ἐκ μέρους τοῦ augustalis ὀρισμένου ποσοῦ (*summa honoraria*) ἐκτὸς ἂν εἶχε ἀλλοιῶς εὐεργετήσει τὴν πόλη (*augustalis gratuitio*). Στὴ δαπάνη αὐτὴ ἐρχόταν νὰ προστεθεῖ μετὰ καὶ ἄλλη (*ob honorem*), στὴν ἀρχὴ πιθανῶς προαιρετικὴ, ἀργότερα ὅμως φαίνεται, ἀπαράβατη, ἠθικὴ ὑποχρέωση. Μετὰ τὰ χρήματα αὐτὰ ἀνιδρύνονταν τιμητικὰ μνημεῖα γιὰ τὸν αὐτοκράτορα ἢ τοὺς θεοὺς (ἀνδριάντες, ἐνεπίγραφες στήλες) καὶ κατασκευάζονταν ἢ ἐπισκευάζονταν ναοί, βωμοί, στοές, λουτρά, γέφυρες, ὁδοὶ κλπ³. Ἡ augusta-

1. Herbillon ὁ.π. 73-74.

2. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Αὐγούστου (14 μ.Χ.) οἱ augustales ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀσχολοῦνται με τὴ λατρεία τοῦ *numen* καὶ τοῦ *genius Augusti* καὶ τοῦ *numen domus divinae* καθὼς καὶ τοῦ *genius* τοῦ νέου αὐτοκράτορα κατὰ τὴν τεκμηριωμένη θέση τοῦ Duthoy ὁ.π. 1299 - 1301, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τὴν παλαιότερη ἄποψη τοῦ Premerstein, RE ὁ.π. 2335, Diz. Epigraphico I (1895), 844-846, μαζί με τοὺς Seviri Augustales ἐξακολουθοῦσαν νὰ λατρεύουν τὸν Αὐγούστο ὡς *divus* καὶ τὴν *gens Julia*, ἐνῶ ἄλλες ὀργανώσεις τῆς augustalitas ἰδρύνονταν κάθε φορὰ γιὰ τὴ λατρεία τοῦ νέου αὐτοκράτορα με τὴν ἀνάλογη ἐπωνυμία, π.χ. *claudiales*, *neronienes*, *flaviales* κλπ. Κατὰ τὸν Duthoy πρόκειται γιὰ τὶς ἴδιες ὀργανώσεις πού προσάρμοζαν τὸ ὄνομά τους στὸν νέο αὐτοκράτορα.

3. Βλ. συγκεντρωμένες τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες Duthoy ὁ.π. 1282.

litas σήμαινε ἔτσι γιὰ τοὺς ἀπελεύθερους πού εἶχαν ἀποκτήσει περιουσία, κοινωνική ἀνοδο καὶ γιὰ τίς πόλεις ἀξιόλογη πηγὴ ἐσόδων.

Ἡ θέση τοῦ Mommsen¹ ὅτι οἱ augustales δὲν ἀσκοῦσαν θρησκευτικὰ καθήκοντα καὶ δὲν ἦταν «etwa Priester», ἀλλὰ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι, ὁ δὲ θεσμός περισσότερο οἰκονομικὸς καὶ πολιτικός², συνάντησε ἀντιρρήσεις. Ἡ τελευταία ἀποψη³ εἶναι ὅτι, χωρὶς νὰ ταυτίζονται μὲ ἱερεῖς⁴ οὔτε νὰ συνδέονται μὲ συγκεκριμένο χῶρο αὐτοκρατορικῆς λατρείας, εἶχαν ὡς ἔργο τους τὴ φροντίδα τῆς λατρείας αὐτῆς καὶ συγκεκριμένως τὴν ὀργάνωση καὶ τέλεση θυσιῶν, πομπῶν, συμποσίων καὶ ἀγώνων πού γίνονταν πρὸς τιμὴν τοῦ *nunem* καὶ τοῦ *genius* τοῦ Αὐγούστου ἢ καὶ τῶν μεταγενεστέρων αὐτοκρατόρων⁵.

Ὅτι τὸ ἀξίωμα συνόδευαν ὀρισμένες καθημερινὲς ἀσχολίες, σχετικὲς μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία δὲν μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἀνασκευασθεῖ καὶ εἶναι εὐλογο (βλ. πιὸ κάτω). Ὡστόσο, πιστεύω ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ σημασία τοῦ θεσμοῦ εἶναι μεγαλύτερη καὶ σημαντικότερη καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ ἡ κύρια αἰτία τῆς ὑπαρξῆς του.

Σχετικῶς πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπόψιν τὰ ἑξῆς:

1. Εἶναι σαφές ὅτι ἀπὸ ἀποψη πολιτικὴ ἢ καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ ἦταν ἐξαρχῆς ἓνα οἰκονομικὸ μέτρο καὶ ἀπόρροια συγκεκριμένης κοινωνικῆς τακτικῆς. Μὲ τὸ ἀντάλλαγμα τῆς ἀνόδου τῶν ἀπελευθέρων σὲ ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξη - γεγονός πού ταίριαζε στὸν χαρακτήρα τῆς ἀνοικτῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας καὶ ἐξυπηρετοῦσε γενικότερες κοινωνικὲς σκοπιμότητες - ἐξασφάλιζαν οἱ πόλεις ἀπαραίτητους οἰκονομικοὺς πόρους, ἐνῶ μαζὶ ἐπάνδρωναν καὶ θεσμοὶ τῆς θρησκευτικοπολιτικῆς ζωῆς.

2. Τὸ σημαντικότερο εἶναι, ὅπως φαίνεται, ὅτι οἱ εὐεργεσίες καὶ οἱ χορηγίες δὲν περιορίζονταν στὴν τυπικὴ καταβολὴ τῆς *summa honoraria* καὶ μιᾶς ἀκόμη δαπάνης *ob honorem*, ἡ ὁποία μάλιστα δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι γινόταν μόνο μία φορά. Δὲν εἶναι λίγες οἱ τιμητικὲς ἐπιγραφὲς τῶν augustales καὶ τῶν *seviri augustales* πού ἀναφέρονται σὲ εὐεργεσίες καὶ χορηγίες τους καὶ μνημονεύουν ὅτι τὸ ἔργο ἔγινε μὲ δική τους δαπάνη, χωρὶς τὸν προσδιορισμὸ *ab honorem*. Ὅχι μόνο ἀναθήματα καὶ ἀνιδρύσεις ἀγαλμάτων καὶ βωμῶν,

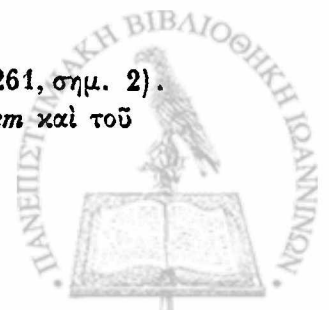
1. Th. Mommsen AZ 36, 1878, 74-75, τοῦ ἴδιου Romisches Staatsrecht III, 1887, 452 κέ.

2. Μειωμένη θρησκευτικὴ σημασία στὸν θεσμοὶ ἀναγνωρίζει καὶ ὁ D. Ladage, Städtische Priester - und Kultämter im lateinischen Westen des Imperium Romanum zur Kaiserzeit, 1971, 116.

3. Duthoy ὁ.π. 1293 κέ.

4. Οἱ *flamines augustales* ἀποτελοῦσαν ἄλλον θεσμό, (βλ. καὶ σ. 261, σημ. 2).

5. Βλ. σ. 269, σημ. 2. Γιὰ τὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς λατρείας τοῦ *nunem* καὶ τοῦ *genius* βλ. D. Fishwick HarvTheolR 62 (1969), 356 κέ.

έπισκευές και οικοδομήσεις μνημείων και άλλων κατασκευών είναι ευεργεσίες των *augustales*, αλλά και έκδηλώσεις της αυτοκρατορικής λατρείας, ή οργάνωση αγώνων, συμποσίων καθώς και πομπών και θυσιών που προηγούνταν συνήθως των πρώτων, γίνονταν με δικά τους έξοδα¹. Ότι τελούνταν και με τη φροντίδα τους είναι λιγότερο ασφαλές από το γεγονός της προσωπικής δαπάνης που προκύπτει γενικώς σαφέστερα από τις επιγραφικές μαρτυρίες, οι οποίες δεν κάνουν λόγο για τις καθημερινές ασχολίες τους. Διατυπώθηκε μάλιστα ή άποψη ότι από τις έκδηλώσεις αυτές, ειδικώς οι αγώνες (*ludi*) ήταν μόνο πράξη χορηγίας². Πάντως οι δύο επιγραφές, από τους *Puteoli*³ και την *Caere*⁴, οι οποίες αναφέρουν ότι οι *augustales* έκαναν (*fecerunt*) αγώνες, χωρίς μνεία χρηματικής έκ μέρους τους δαπάνης, καθώς και τα άλλα στοιχεία κυρίως από επιγραφές που κατά τον *Duthoy*⁵ μαρτυρούν τις τρέχουσες καθημερινές ασχολίες τους, προφανώς αρκούν για να δείξουν μόνο ότι πράγματι είχαν και τέτοια καθήκοντα. Δεν αποδεικνύουν όμως, νομίζω, ότι το έργο των *augustales*, έπειτα από τις τυπικές εισαγωγικές καταβολές χρημάτων, περιοριζόταν αποκλειστικώς στην οργάνωση και τη διοίκηση έκδηλώσεων της αυτοκρατορικής λατρείας. Αντιθέτως μάλιστα, πολλές από αυτές τις επιγραφικές μαρτυρίες, δείχνουν ότι ποτέ δεν λείπει ή οικονομική άποψη από τα έργα των *augustales*.

Έτσι ή κύρια προϋπόθεση λειτουργίας του θεσμού και υποχρέωση της ενιαύσιας άσκησης του αξιώματος μπορεί να ήταν ή συνεχής διάθεση χρημάτων για όλες τις ποικίλες έκδηλώσεις της αυτοκρατορικής λατρείας, και όχι μια μόνο δαπάνη *ob honorem*. Έξάλλου το γεγονός ότι βρίσκομε *augustales* που άσχοῦσαν το αξίωμα σε περισσότερες πόλεις⁶, δείχνει ότι μπορούσαν να κάνουν μαζί περισσότερες δαπάνες. Πιστεύω ότι οι ευεργεσίες και οι χορηγίες ήταν ή αίτια ύπαρξης και ο βασικός προορισμός των *augustales*, ενώ οι άσαφείς θρησκευτικές - διοικητικές τους ασχολίες είναι δευτερεύον και συνακόλουθο στοιχείο του θεσμού· μπορεί μάλιστα να τις άσχοῦσαν μόνο έφόσον ήταν οι ίδιοι χορηγοί. Είναι ακόμη ένδεικτικό και το ότι από το β' μισό του 3ου αι. ή μεγάλη οικονομική κρίση της αυτοκρατορίας συνετέλεσε, μαζί με τι άλλες τών κοινωνικών συνθηκών, στην έξαφάνιση του θεσμού: άκριβώς γιατί δεν υπήρχαν πια πλούσιοι άπελεύθεροι, ικανοί να αναλάβουν την έπιχορήγηση των έκδηλώσεων της αυτοκρατορικής λατρείας που είχε άποκτήσει από καιρό καθαρά πολιτικό χαρακτήρα.

1. *Duthoy* ό.π. 1282-3, 1294.

2. Βλ. παραπομπές *Duthoy*, 1304.

3. *CIL* X 1574.

4. *CIL* XI 3613.

5. ό.π. 1302-1304.

6. *Duthoy*, 1282, σημ. 216.

R É S U M É

Aedes augustalium à Patras

p a r

J. A. Papapostolou

L'institution d' *augustalitas* était déjà connue par les inscriptions patréennes de l'époque impériale; une base portant l'inscription T(itus) Varius Secundus augustal(is) ob honorem s(ua) p(ecunia) a été découverte *in situ* dans la fouille récente d'une construction qui doit être identifiée à l'*aedes augustalium*, grâce à des ressemblances avec des *aedes augustalium* découverts à Ostia, à Misenum et à Sarmizegetusa de Dacie. L'inscription et la construction datent de la fin du Ier et du début du IIe s. ap. J.-C.

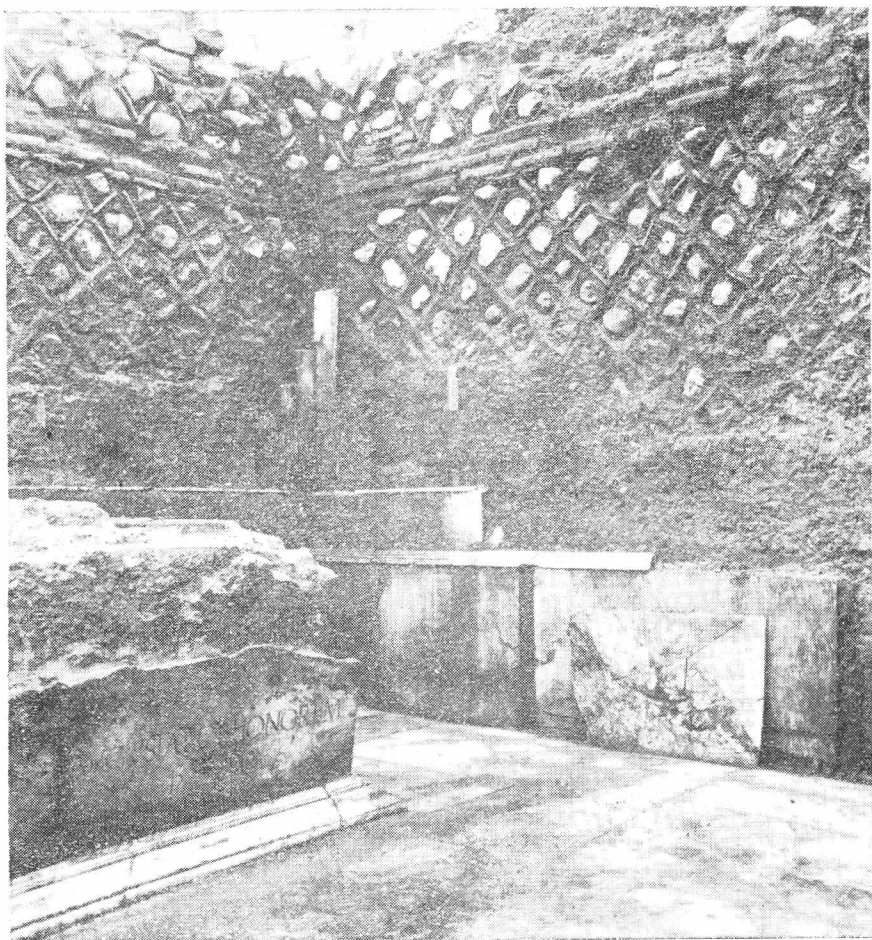
L'emplacement de cet *aedes augustalium* sur l'acropole de Patras, la relation probable de cette construction avec le temple d'Auguste, ainsi que la relation connue entre le culte impérial et celui d'Artemis Laphria permettent de déduire que le temple de cette dernière divinité doit se trouver non loin, probablement au Nord de l'*aedes augustalium*.

Dans une annexe de cet article sont étudiés à travers les inscriptions, les problèmes qui sont liés à l'institution d' *augustalitas*; il semble, d'après ces textes, que la condition principale de cette fonction était le financement continu des différentes manifestations et non seulement les *summa honoraria* et une dépense *ob honorem*; enfin les charges administratives constituaient une obligation secondaire offérentes à la fonction.

1-2-3. Πάτρα, Aedes Augustalium

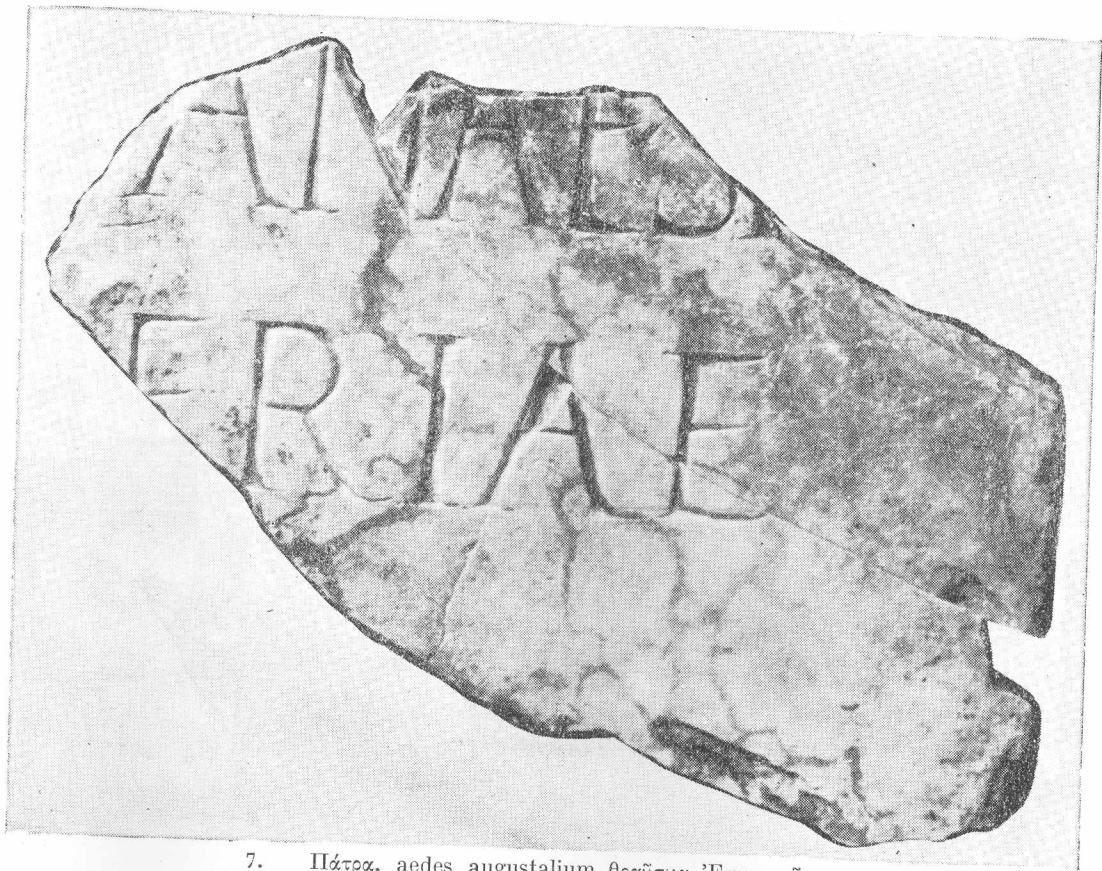

4. Πάτρα, aedes augustalium, ἐνεπίγραφο βάθρο

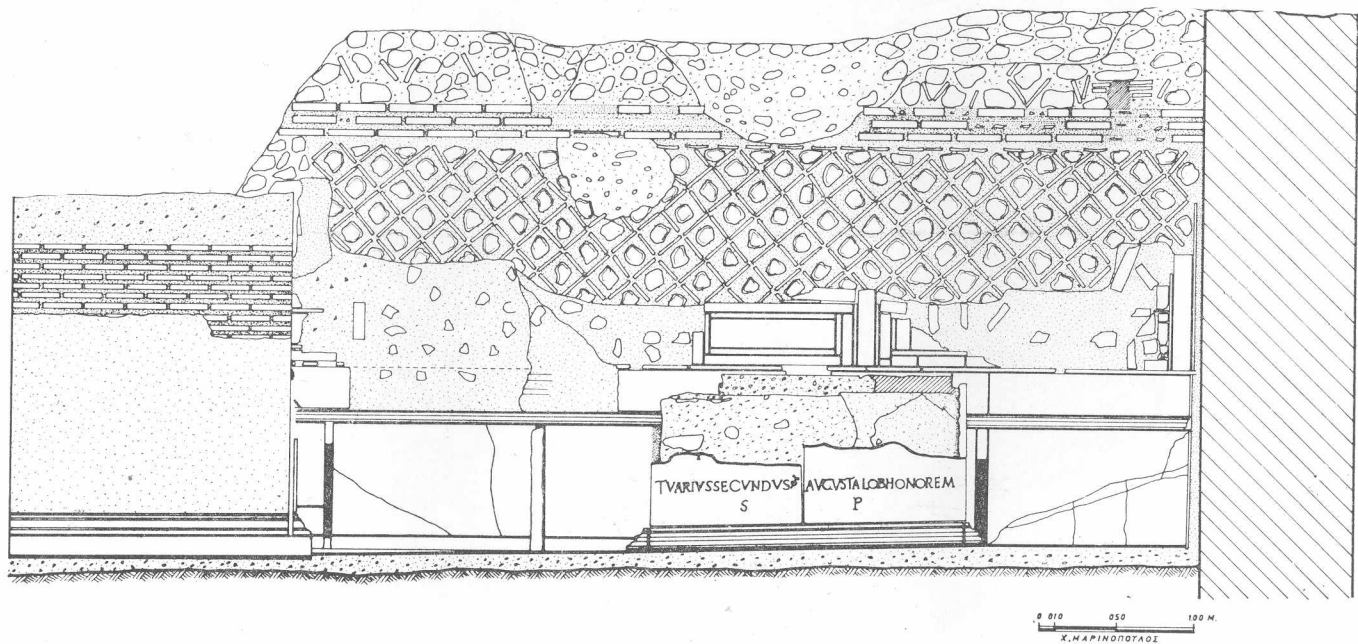

5-6 Πάτρα, aedes augustalium, επίκρανα τῆς ὀρθομαρμάρωσης

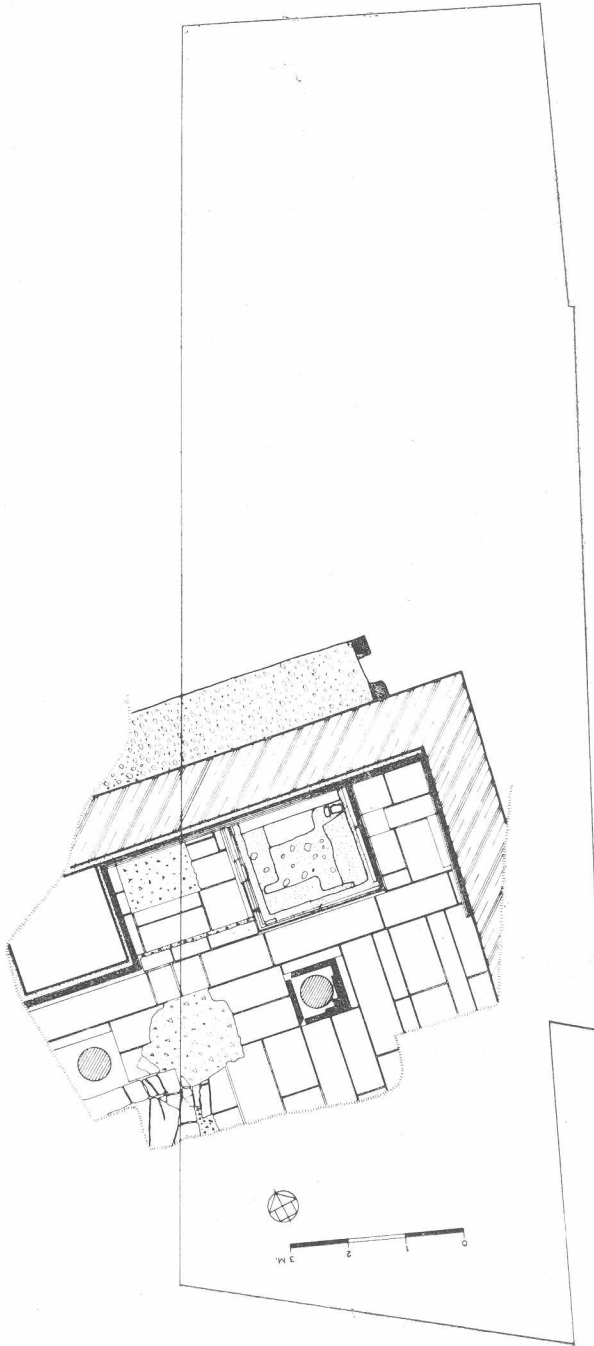

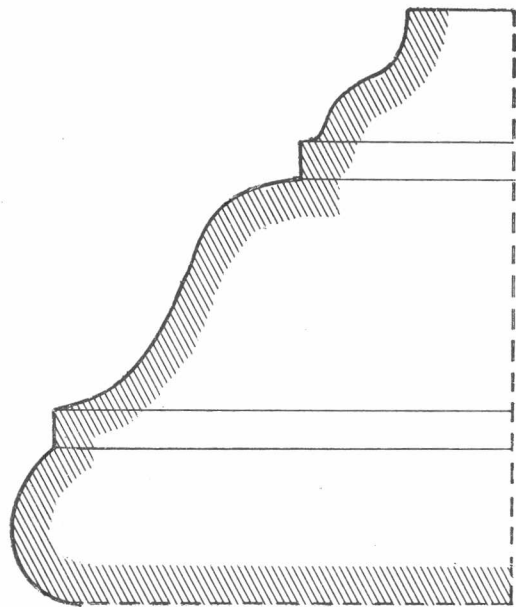
7. Πάτρα, aedes augustalium, θραύσμα Ἐπιγραφῆς

1. Κάτοψη ανασκαφής

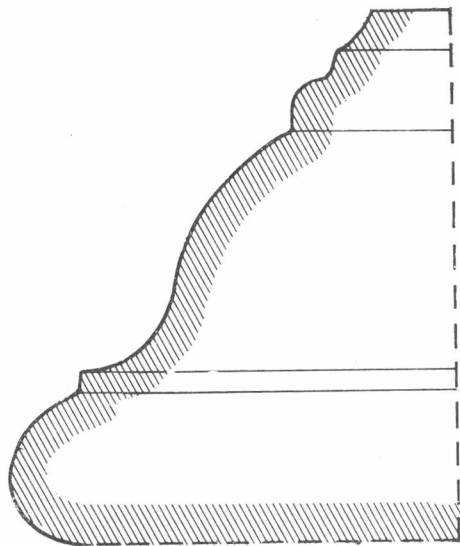
2. Πρόσοψη τοίχου

0 1 2 3 4 5 cm

α. βάθρου

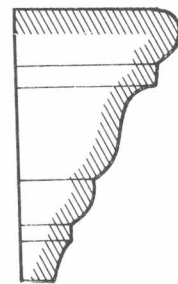

0 1 2 3 4 5 cm

β. πεσσού

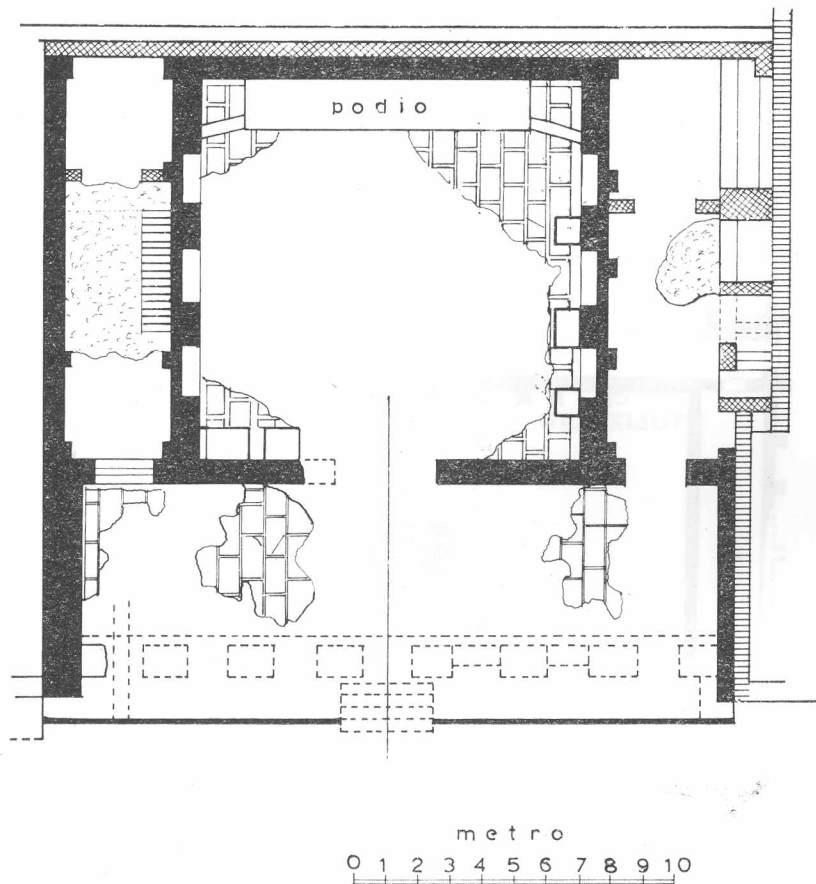
3. Τομές κματίων

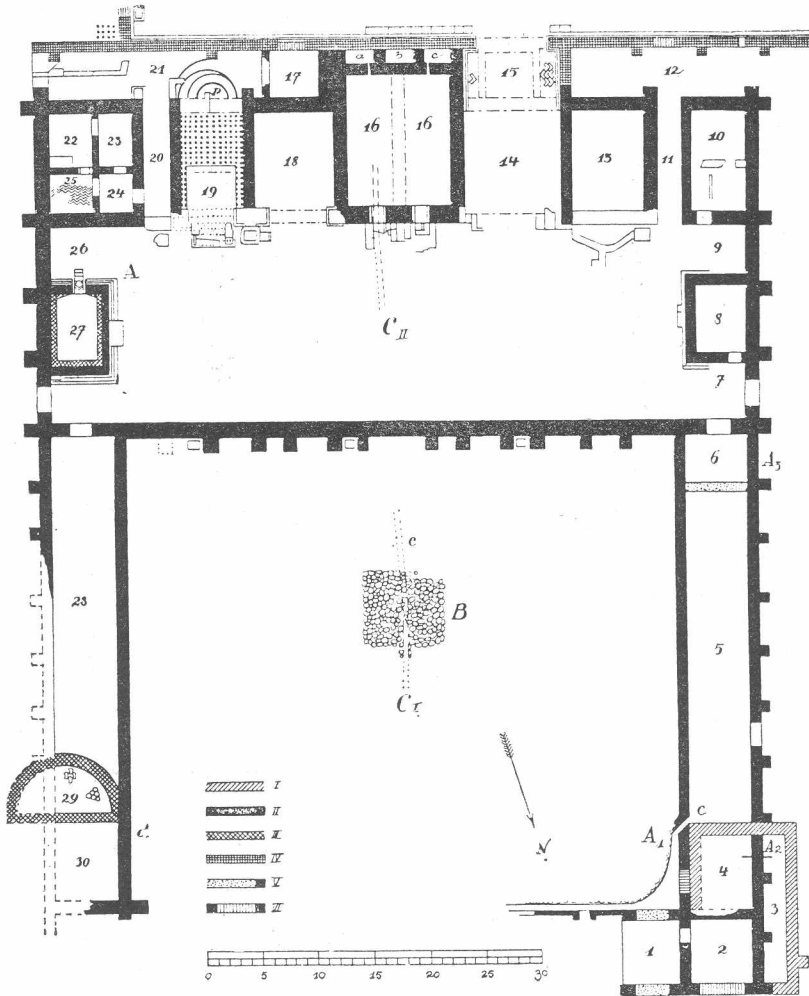
0 1 2 3 4 5 cm

γ. τοιχοβάτη

4. Ostia, aedes augustalium (NSc 1923)

5. Sarmizegetusa, aedes augustalium (Dacia III-IV)